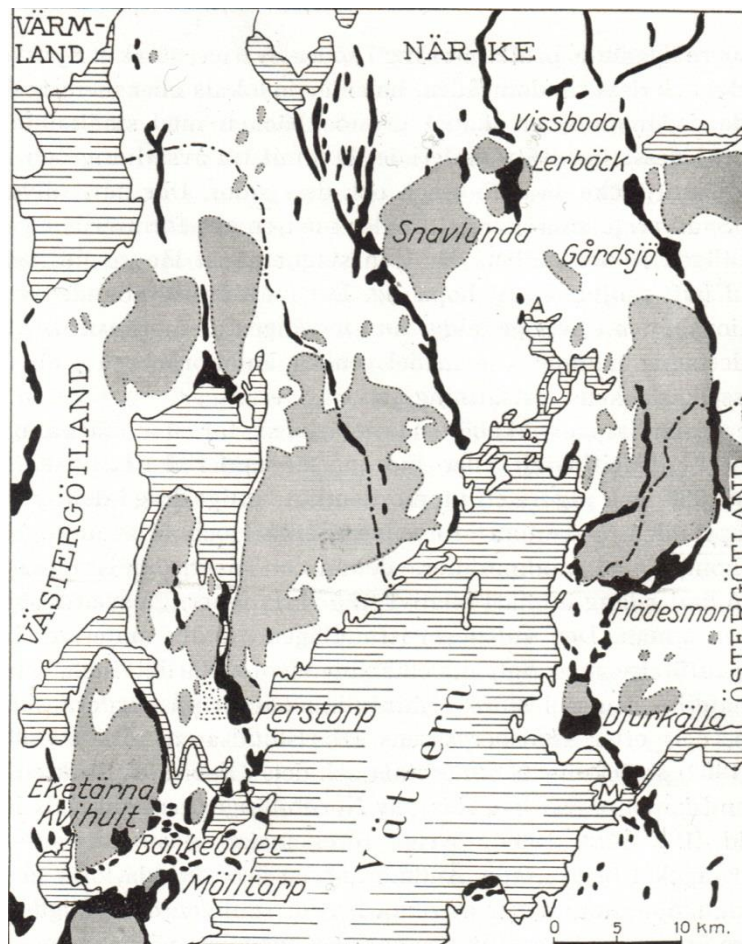

Djurkällaplatån

Djurkällaplatån ligger nära nordkanten av den s.k. mellansvenska israndzonen, som bildades när inlandsisens avsmältning avtog för ca 12000 år sedan och iskanten stod stilla i ungefär 800 år.

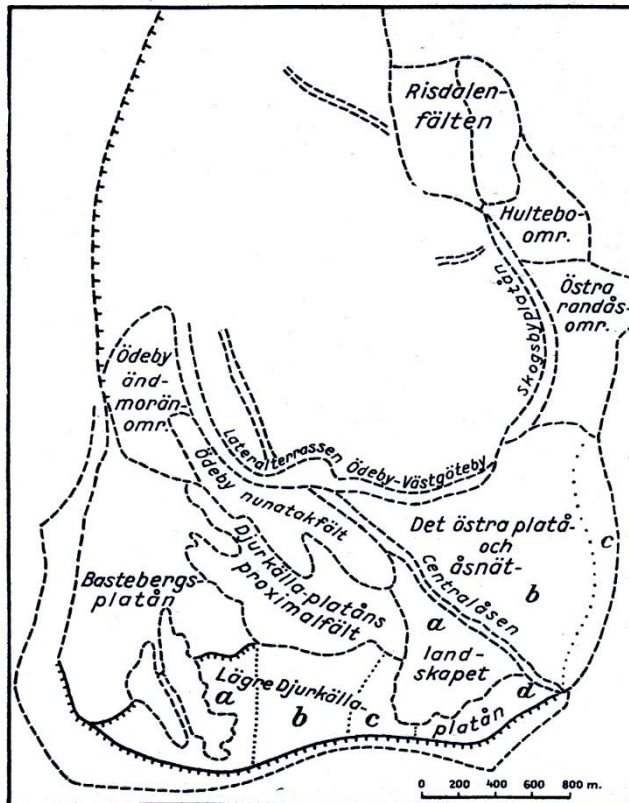

Djurkällaplatån utgör en fortsättning på den randbildning och åsrygg som sträcker sig mellan Hallsberg i norr och till Mjölby i söder.

Djurkällaplatån, som utgör ett ca 5 km² stort område, är ett av de mäktigtigaste isälvsfälten i den mellansvenska israndzonen. Fältet har brett ut sig från Eskebergahöjden i norr och mot Djurkälla by i söder, där fältets avslutas med en brant terrasskant.

Eskebergahöjden och Håleberget är de högsta höjderna i detta landskap strax norr om Motala, 230 meter ö.h. respektive 236 meter ö.h. Säterdalen, en kilometerbred dalgång, en sprickdal, skiljer dessa båda höjder. Parallellt väster om Djurkällaplatån, ligger Vättern.

Professor Karl Erik Bergsten delar upp Djurkällaplatån i följande morfologiska områden: 1. Lateralterrassen Ödeby – Västgöteby, 2. Ödeby ändmoränområde, 3. Ödeby nunatakfält, 4. Centralåsen, 5. Djurkällaplatåns proximalfält, 6. Bastebergsplatån, 7. Lägre Djurkällaplatån, 8. Det östra platå- och åsnätslandskapet vid Illersjö och St. Ångesby, 9. Skogsbyplatån, 10. Östra randåsområdet, 11. Hulteboområdet och 12. Risdalenfälten.

1. Lateralterrassen Ödeby – Västgöteby

Lateralterrassen går från en smältvattenränna norr om Ödeby mot öst via sydkanten av Eskebergahöjden fram till Västgöteby. Terrassen har som mest en bredd på ca 100 meter.

2. Ödeby ändmoränområde

Två ryggar i området norr om Ödeby kan följas, varav en mot nordöst och en mot syd. Dessa består av morän och utgör en hopskjuten ändmoränvall av grus. Mellan denna ändmoränvall, Eskebergahöjdens moränsluttning och Bastebergsdeltat, går en västlig åsrygg och en svärm av åsryggar parallella med bergssluttningen. I öster ligger en lägre smältvattenränna som övergår i lateralterrassen från Ödeby mot Västgöteby.

3. Ödeby nunatakfält

Efter Eskebergahöjdens sydvästsida går två smältvattenrännor där den högre ca 100 meter breda rännan fyller en grund sänka i bergslutningen med ett blockhav. I denna rännas fortsättning går två breda tungor ut från den stora lateralterrassen. Den större av dessa båda tungor når en höjd av ca 174 m ö.h. och är det fria Djurkällafältets högsta höjd och ligger över högsta kustlinjen (HK). Nunatak betecknar det område som sticker upp ur inlandsisen, där det således inte finns någon is, utan där berget går i dagen.

4. Centralåsen

Från Ödeby i nordväst till Illersjö i sydost kan man dra nästan en rät linje snett över Djurkällafältet. Detta området skiljer ut sig från det övriga fältet. Här ligger centralåsen som bidragit till Djurkällafältets uppbyggnad. Den utgår från den terrassyta som följer Eskebergahöjdens sydrand på 166-160 m ö.h. och löper därifrån mot sydost. Åsens yta sjunker relativt jämt och når maximalt samma nivå som östra Djurkällaplatån, 140 m ö.h. Åsen är en s.k. getrygg med smalt krön och branta sidor upp till 30° lutning. Krönet når ca 30 m höjd över bottnarna i de gravar som löper parallellt med åsen.

5. Djurkällaplatåns proximalfält

Djurkällaplatåns proximalfält ligger som en sänka mellan Bastebergsplatån och det högre nunatakområdet och består av några stora, ca 10 meter djupa, gravar parallella med Eskebergahöjdens sydrand. Ett höjdstråk skiljer de båda största gravsystemen åt. Detta höjdstråk är starkt blockbetäckt och når 162 m ö.h.

6. Bastebergsplatån

Bastebergsplatån ligger på 155-158 m ö.h. och är ca 10 meter högre än övriga Djurkällafältet. Fältet utgör den Djurkällaplatåns avslutning i väster. Platån kan delas i ett större västligt parti och ett mindre östligt parti som skiljs åt av ett kittelfält med ett stort antal dödisgropar som har ett djup mellan 7 till 12 m. Dödisgroparnas bottnar ligger ungefär på samma höjd som den Lägre Djurkällaplatån, dvs. ca 10 meter lägre. Medan topografin inom västra partiet är ganska varierande med en oregelbunden ansamling av gropar, är den östra delen jämnare och högre.

7. Lägre Djurkällaplatån

Den lägre Djurkällaplatån utgörs av Djurkällafältets södra del och är en lägre sammanhängande deltagta under Bastebergsplatåns nivå.

Den lägre Djurkällaplatån och Bastebergsplatån avskiljs tydligt i landskapet genom den högre deltaplatåns distala kant.

Den lägre Djurkällaplatåns västra deltagyta ligger på nivån 143-145 m ö.h. och kan delas in i tre karakteristiska områden: a) det västra med åsgravlandskap, som fortsätter i Bastbergsdeltats centrala kittelfält, där dödisgroparna kan vara upp till 20-22 meter djupa, b) en central, jämn deltagyta tämligen fri från dödisbildningar och c) en östlig del med allt fler åsgropar, som sedan snabbt övergår i de stora gravarna inom åsnätlandskapet i nordöst.

Den östra delen av den lägre Djurkällaplatån är ca 600 m lång och ca 300 m bred och ligger på 141-144 m ö.h. Denna del gränsar i norr mot ett åsnätlandskap med gravar och består i söder av Djurkällaplatåns deltakants nedersta del, som landsvägen mot Lemunda följer.

8. Det östra platå- och åsnätlandskapet vid Illersjö och St. Ängesby

Den östra delen av Djurkällaplatån utgörs av ett landskap, som omsluter Centralåsen med gropar som löper parallellt med åsen. Här finns en av södra Sveriges sannolikt djupaste dödisgropar med torr botten och som bildats av isälvar. Den djupa dödisgropen ligger på 104 m ö.h. och deltagytans höjdläge som omger gropen ligger på 144 m ö.h. Djupet är således 40 meter.

Nordost om centralåsen ligger ett mäktigt åsnätlandskap som till vissa delar övergår i platåytor. Detta landskap är skilt från centralåsen genom en stor åsgrav. I sydost, i riktning mot Illersjön, bryter graven igenom deltakanten. Norr om åsgraven börjar ett åsnät- och platålandskap som är uppbyggt av två parallella stråk av isälvsbildningar, som sträcker sig mot norr parallellt med Eskebergahöjdens östra sida.

9. Skogsbyplatån

Platån, som ligger väster om "Skogsbyn" intill Eskebergets östra sida, består av en terrassyta. Ytan ligger på ca 158 m ö.h. och fortsätter norr ut som en smal sandterrass mot Risdalen.

10. Östra randåsområdet

Det östra randåsområdet skiljer sig från de övriga delarna av Djurkällaplatån genom att åsnätlandskapet försvinner helt. Terrassen breder ut sig i en relativt jämn sluttning. Här finns en ändmoränvall som är kombinerad med en randåsbildning.

11. Hulteboområdet

Kring Hultebo breder ett flackt fält ut sig men relativt fint sandmaterial.

12. Risdalenfälten

Denna deltagta norr om Skogsbyplatån efter Eskebergets östra sida är i jämnhöjd med Bastebergsplatån och sträcker ut sig i nord – sydlig riktning.

Djurkällaplatåns uppbyggnad

Landskapet närmast norr om Motala tätort är en "övergångsbygd" mellan slättbygden söder och norra skogsbygden med Vätterns öppna sjölandskap i väster. Här korsas förkastningar, spricklinjer och tvärdalar som förutom processer som vittring, erosion, inlandsisar också formats av människan. Landskapets form är präglad av den senaste inlandsisen och den period då isavsmältningen avstannade till följd av en klimatförsämring för ca 12000 år sedan. Under denna period bildades det som idag benämns Mellansvenska israndzonen. Här utvecklades randbildningar av olika slag i olika utvecklingsstadier, genom att isälvarnas smältvatten forslade mängder av morän, grus och sand genom sprickor i isen och längs istunnlar.

Djurkällaplatån byggdes upp av två isälvsstråk. Ett av stråken löpte fram efter västra sidan av Eskebergahöjden och det andra stråket efter östra sidan om höjden. Ett rörligt istäcke över sänkan i Vättern i väster och ett rörligt isberg över Säterdalen i öster rann således isälvarna. Öster om Ödeby har de två isälvarna minst två starkt fallande så kallade erosionsrännor där smältvattnet från inlandsisen har gröpt ur dalgången. Djurkällaplatån har deltagor i flera höjdlägen där minst två framträder relativt tydligt. Dessa två nivåer utgörs av den lägre Djurkällaplatån, Östra platå- och åsnätslandskapet vid Illersjö och St. Ängesby samt den högre nivån som utgörs av Bastebergsplatån och Risdalenfälten. Mellan de två deltagorna löper en åsrygg diagonalt från ca 164 meters höjd och sjunker ned mot ca 142 meter. Bastebergsplatån och Risdalenfälten antas vara bildat senare än den lägre Djurkällaplatån.

Källa: Professor Karl Erik Bergstens doktorsavhandling, Isälvsfält kring norra Vättern, Lund 1943

Sammanställt den 2015-11-20 av
Rolf Ström, Motala